

OBJEKTIN ASPEKTUAALINEN SIJANVALINTA

EBBA ASKONEN

Väitö KSENALKAJAISESITELMÄ
OULUN YLIOPISTOSSA
12. TOUKOKUUTA 2001

Väitöspäiväni 12. toukokuuta on suomalaisuuden päivä. Se on myös Snellmanin päivä. Snellmanin mukaan kansallisen omalautuisuuden pelastamiseksi ja kansallishengen herättämiseksi oli tärkeää, että suomen kieli kohotettaisiin maan sivistyskieleksi. Snellman vaikutti ratkaisevasti siihen, että vuonna 1863 saatiin asetus suomen kielen oikeuksista.

Tämä päivä sopii hyvin väitöspäiväkseksi, koska tutkin aineistoani nimenomaan suomen kielen aspektijärjestelmän kannalta ja määrittelen aspektin ja objektin suhteen suomen kielen mukaan. Tutkimukseni on fennistiikan perinteen mukaisesti aineistosta lähtevää kuvailevaa tutkimusta. Se on syntaktis-semanttista empiiristä tutkimusta.

Tutkimusaineistonani ovat Oulun korpuksen nominiobjektilliset lauseet. Oulun korpus käsittää 1970-luvun yleiskieltä (yht.

429 000 sanaa). Korpus sisältää lehti- ja radiokieltä, kauno- ja tietokirjallisuuden kieltä sekä vapaata yleispuhekieltä. Korpus on jaettu 58 kielenkäyttöluokkaan. Tutkimukseni kohteena ovat kaikki korpuksen sellaiset virkkeet (yht. n. 21 000), jotka sisältävät nominiobjektillisiä lauseita. Nominiobjektillisiä verbejä näissä lauseissa on noin 22 000 ja objekteja yli 28 000.

Yhtenä tehtävänäni on ollut sijoittaa jokainen korpuksen nominiobjektillinen verbi tyypillisimmän leksikaalisen aspektuaalisen luonteensa perusteella johonkin aspektuaaliseen luokkaan: resultatiivisiin, irresultatiivisiin tai resultatiivis-irresultatiivisiin verbeihin. Verbeillä on yleensä aspektuaalinen perusluonne, jota suomen kielessä voidaan jonkin verran muunnella objektin sijan ja johdintenkin avulla.

Olen luokitellut verbit ensin verbien luontaisten piirteitten perusteella [+staattisiin] ja [-staattisiin]. Kun verbi on [+staattinen], se on myös [+jatkuva]. Verbi ilmaisee olemassaoloa, eikä siihen liity mitään

toimintaa: *Talo käsittää kolme huonetta ja keittiön*. Nimitän tällaisia verbejä staattisiksi verbeiksi (myös tilaverbeiksi). Nämä verbit eivät yleensä sovellu 3. infinitiivin inessiiviin, imperatiiviin eivätkä kausatiiviin. Testaan verbejä Lakoffin testeillä (esim. *Talo on käsittämässä kolme huonetta*).

Jos verbi ilmaisee hetkellistä tai kestäväää toimintaa, niin se on [-staattinen]. Nimitän tällaisia verbejä dynaamisiksi verbeiksi. Verbi voi olla [+jatkuva] (*Luen kirjaa*) tai [-jatkuva] (*Ostin kirjan*). Voi kysyä: »Mitä tapahtuu kirjalle?» — *Olen lukemassa kirjaa. Lue kirja! Osta kirja!* Dynaamiset verbit voivat ilmaista punktuaalista, duratiivista, progressiivista tai iteratiivista tapahtumaa. Olen jakanut dynaamiset verbit semanttisin perustein toimintaverbeihin, jotka ilmaisevat tekemistä, liikuttamista tai liikettä, ja mentaaliverbeihin, jotka kuvaavat inhimillisen olennon henkisiä toimintoja. Molemmat nämä ryhmät olen lisäksi jakanut alaryhmiin.

Määrittelen resultatiiviseksi verbin, joka on luontaisilta piirteiltään [-staattinen] ja [-jatkuva]. Verbin toiminta on rajattu, ja se johtaa päätepisteeseensä. Toiminta aiheuttaa tai on aiheuttanut ratkaisevan muutoksen objektin tarkoitteessa tai sen sijainnissa: *Mies räjäyttää sillan. Poika osti kirjan*. Resultatiivinen verbi saa yleensä akkusatiiviojektin.

Irresultatiivinen on luontaisilta merkityspiirteiltään [+/-staattinen] ja [+jatkuva] verbi. Verbin toiminta esitetään keskeneräiseksi ja kestoltaan rajaamattomaksi (*Pekka rakastaa Liisaa. Mies ajaa autoa*). Irresultatiivinen verbi saa yleensä partitiiviojektin.

Resultatiivis-irresultatiivinen on sellainen verbi, joka voi olla toisessa tilanteessa resultatiivinen ja toisessa irresultatiivinen: *Tyttö lukee kirjan. Tyttö lukee kirjaa*.

Kun on tutkittava objektin aspektuaalista sijanvalintaa, niin avainkysymys on: Mi-

kä on aspekti? Aspektista ei ole yhtä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan eri tutkijat määrittelevät ja nimittävät sitä eri tavoin. Suomen kielioppikomitea 1915 määritteli aspektin seuraavasti: »Tekeminen voidaan katsoen kehitykseensä (aspektiin) esittää jatkuvana tai rajoitettuna.» Kursiiviseksi sanotaan tekemistä, joka esitetään kehityksenalaisena ajattelematta sen alkua tai loppua. Terminatiiviseksi sanotaan tekemistä, joka esitetään kestämiseensä nähden rajattuna siten, että tarkoitetaan sen alkamista tai päättymistä tai vain todetaan tekeminen. Suomenkielisessä kielitieteellisessä kirjallisuudessa käytetään aspektista erilaisia nimityksiä ja puhutaan verbin ja lauseen aspektista.

Helena Sulkala (1996: 168–169) esittää tutkimuksessaan, joka käsittelee aspektin ilmenemistä suomen ja viron kielessä, että kummassakin kielessä olisi oikeampaa puhua lauseen aspektista kuin verbin aspektista.

Esimerkiksi Eeva Kangasmaa-Minn (1985: 444) toteaa, että verbiprosessi voidaan esittää kestoltaan rajallisena (perfektiivinen aspekti) tai rajattomana (imperfektiivinen aspekti), tuloksellisena (resultatiivinen aspekti) tai tuloksettomana (irresultatiivinen aspekti), päämäärähakuisena (teellinen aspekti) ja päämäärästä piittaamattomana (ateellinen aspekti).

Kangasmaa-Minnin esitys osoittaa sen, miten eri tavoin aspekti voidaan perustella. Tilanteiden erilaiset kuvaukset ja verbi- ja objektilausekkeet vaikuttavat aspektiin.

Oma aspektinäköykseni on toiminnan keston ja/tai muutokseen perustuva käsite. Tarkoitan verbin tekemisen kestolla kuvattun tilanteen sisäisen aikarakenteen hahmottamista staattiseksi tai dynaamiseksi ja dynaamisena päätepisteeseen johtavaksi tai jatkuvaksi prosessiksi. Tilanteen keston lisäksi ratkaiseva merkitys aspektin ilmene- misessä on tilanteen potentiaalisen pääte-

pisteen olemassaololla ja sen saavuttamisella. Pidän aspektia siis ei-deiktisenä käsitteenä, jolla on yhteys verbin luontaisen tekemisen laatuun, syntaksiin, semantiikkaan, morfologiaan ja pragmatiikkaan.

Aspektiselvityksissä käytetään yleensä vastakohtapareja. Olen valinnut tutkimuksessani vastakohtapareiksi perfektiivisen ja imperfektiivisen aspektin. Aspekti on perfektiivinen, kun verbin kuvaama toiminta on muutoksellinen ja kestoltaan rajattu ja johtanut tai johtava sellaiseen päätepisteeseen, josta se ei voi jatkaa: *Tyttö silitti paidan. Mies räjäytti sillan.*

Aspekti on imperfektiivinen, kun verbin ilmaiseva toiminta on kestoltaan rajaamaton ja sellaista, ettei se aiheuta ratkaisevaa muutosta objektin tarkoitteessa tai sen sijainnissa eikä johda lopulliseen päätepisteeseensä: *Tyttö silittää kissaa. Pekka rakastaa Liisaa.*

Perfektiivisyydessä tarkastellaan tilanetta ulkopuolelta, mutta imperfektiivisyydessä sisäpuolelta käsin. Imperfektiivisyys liittyy siis tilanteen sisäiseen struktuuriin. Perfektiivisen ja imperfektiivisen aspektin ero ilmaistaan suomen kielessä objektin akkusatiivi- tai partitiivioppositiolla. Akkusatiiviobjekti on yleensä merkki perfektiivisestä ja partitiivi imperfektiivisestä aspektista.

Suurin ero aspektikäsitteissäni on sellaisiin tutkijoihin, jotka liittävät aspektin ja teonlaadun yhteen, ja sellaisiin, jotka pitävät aspektia deiktisenä kategoriana. Aspekti ja tempus liittyvät eri tavalla aikaan. Eroa voi pitää sisäisen ajan (= aspekti) ja ulkoisen ajan (= tempus) erona. Suomen kielessä tempus on morfologinen kategoria, mutta aspekti ei ole. Suomen kielessä tempus on myös pakollinen kategoria, jonka avulla verbin ilmaiseva toiminta voidaan paikantaa aika-akselilla. Tempus on siis deiktinen kategoria, mutta aspekti ei ole. Katson, että aspektilla ja tempuksella on yhtymäkohtia,

vaikka pidänkin niitä eri käsitteinä. Samassa lauseessa edustuvat molemmat käsitteet, mutta niillä on oma tulkintansa: Lauseessa *Syön puuron* tempus on preesens (implikoi futuuria), ja aspekti on perfektiivinen. Lauseessa *Syön puuroa* tempus on preesens, mutta aspekti on sen sijaan imperfektiivinen.

Esimerkeistä voi huomata, että vaikka tempus ei muutu, niin aspekti muuttuu. Suomen kielen imperfekti ilmaisee menneen ajan tapahtumista, joten tempukseltaan imperfektiivinen tapahtuma käsitetään usein virheellisesti aspektiltaan perfektiiviseksi, vaikka se olisikin imperfektiivinen (esim. *Join vettä*). Esimerkiksi Tommola (1987) on sitä mieltä, ettei suomen kielessä pitäisi olla ollenkaan tempuksena imperfektiä. Nykyisissä kieliopissa käytetäänkin preteriti-nimitystä. Tommolan mukaan jotkin slaavilaiset tutkijat ovat sitä mieltä, että aspekti on ihmisen ajattelussa niin keskeinen abstraktio, että sen pitäisi tulla tavalla tai toisella esille jokaisessa kielessä.

Olen laatinut objektin sijanvalinnan säännöt, joissa määrittelen objektin sijanvalinnan verbin piirteiden [+muutoksellinen] ja [-muutoksellinen] ja kuvatun tilanteen piirteen [+päätepisteellinen] ja [-päätepisteellinen] avulla. Piirrekombinaatio [+muutoksellinen] ja [+päätepisteellinen] aiheuttaa akkusatiiviobjektin: *Mies räjäytti sillan*. Seuraavat piirreyhdistelmät aiheuttavat partitiiviobjektin: [-muutoksellinen] ja [-päätepisteellinen] (*Pekka rakastaa Liisaa*); [+muutoksellinen] ja [-päätepisteellinen] (*Sotilas räjäytti siltoja*); [-muutoksellinen] ja [+päätepisteellinen] (*Pekka tönäisi Liisaa*).

Objektin sijanvalinnan voi testata. Jos lauseeseen soveltuu inessiivimuotoinen ajan adverbiaali, mutta objektinsijainen määrän adverbiaali (OSMA) ei käy, niin objekti on akkusatiivissa ja aspekti on perfektiivinen: **Tyttö silitti hetken paidan*, mutta *Tyttö silitti hetkessä paidan*. Jos taas OSMA käy,

mutta inessiivimuotoinen ajan adverbiaali ei käy, niin objekti on partitiivissa ja aspekti on imperfektiivinen: **Tyttö silitti hetkessä kissaa*; **Tyttö silitti hetkessä kissan*; *Tyttö silitti hetken kissaa*.

Verbien luokittelu on hankalaa, koska verbit voivat käyttäytyä eri konteksteissa eri tavalla ja liukua asetettujen rajojen yli; esimerkiksi sama verbi voi esiintyä dynaamisena ja joskus myös staattisena (esim. *edustaa*- ja *kiertää* -verbit). Verbien polysemia vaikeuttaa myös luokitusta.

Antero Niemikorpi on tutkinut muun muassa sanojen esiintymistaajuuksia. Hän toteaa (1991: 346–348) tutkimustulosten osoittavan, että taajuudenmukaisen jakauksen alkuun kasaantuu runsaimmin merkityksiä sisältäviä sanoja ja että merkitysten määrä vähenee nopeasti taajuuden laskiessa. Hänen luettelonsa, jossa on viidenkymmenen suomen kielen yleisimmän sanan merkitysten määrät, kuuluvat aineistoni verbeistä (suluisissa merkitysten määrät): *ottaa* (114), *pitää* (49), *saada* (44), *tehdä* (38), *käyttää* (14) ja *antaa* (12).

Verbien polysemia tulee tutkimuksessani esille siten, että verbilekseemi, jolla on eri merkityksiä, voi esiintyä erilaisia tilanteita kuvaavissa lauseissa ja voi täten saada sekä akkusatiivi- että partitiiviobjekteja. Esimerkiksi *saada*-verbi esiintyy aineistossani yli 1 200 kertaa, ja se on aineistossa useimmin esiintyvä verbi. Muutamia esimerkkejä aineistosta:

(*saada, tavoittaa*) – – liimakkeita saa markalla ison pussin.

(*hyötyä*) – – eksynyt saa turvan. – – sai raikasta vettä kielelleen. Sai itselleen nimeä – –.

(*pyydystää, hankkia*) – – puolue saa lehmänkaupan yhteydessä maaherran tuolin.

(*onnistua*) – – tukiasema sai yhteyden. Timonen saa kiekon keskialueelle.

(*luoda, synnyttää*) *Koira saa aikaan äänen* – –. – – sai alkunsa Forssassa. – – sai sinut valpaaksi.

(negatiivisia) *Sai surmansa* – –. *Sai kolmen vuoden vankilatuomion* – –. – – saattoi saada tikarin selkäänsä.

Olen luetteloinut kaikki aineistossani vähintään 20 kertaa esiintyvät verbit. Kun vertaa tutkimuksessani taajimmin esiintyvien verbien esiintymistä Suomen kielen taajuussanastossa esiintyviin verbeihin, voi todeta, että luetteloni jokaisen verbin frekvenssi on taajuussanastossa suurempi kuin tutkimuksessani. Tämä osoittaa sitä, että nominiobjektillisena esiintyvä verbi voi saada myös infinitiivi- tai lauseobjektin (esimerkiksi mentaaliverbi voi saada lauseobjektin) tai että se voi esiintyä myös objektittomana. Tulos vahvistaa myös käsitystä siitä, että sama verbi voi esiintyä sekä transitiivisena että intransitiivisena.

Taajimmin tutkimuksessani esiintyvät verbit ovat suomen kielen yleisimmin esiintyviä verbejä. Ne eivät kuulu yhteen ja samaan aspektuaaliseen tai semanttiseen luokkaan vaan jakautuvat eri luokkiin. Esimerkiksi verbeistä, joiden frekvenssi tutkimuksessani on vähintään 100, ovat resultatiivisia omistussuhteen muutosta ilmaisevia *antaa ja saada*, liikuttamista tai liikettä ilmaisevia *ottaa, tuoda, viedä, löytää, laskea, jättää ja jakaa*, teko- ja *aiheuttaa, perustaa ja valita* ja mentaaliverbejä *nähdä*.

Irresultatiivisia teko- ja *odottaa, pitää, koskea* ja *käsitellä*, liikuttamis- ja *käyttää* ja *seurata*, mentaaliverbejä *tuntea, tarkoittaa* ja *katsoa*. Resultatiivis-irresultatiivisia teko- ja *suorittaa*, liikuttamis- ja *merkitä* ja *saa-vuttaa*, mentaaliverbejä *esittää, tarvita, vaatia* ja *määrätä*.

Tarkasteltaessa sadan taajimmin tutkimuksessani esiintyvän verbin esiintymistä Suomen kielen taajuussanaston pääluokissa voi todeta, että kaikilla muilla verbeillä on frekvenssejä kaikissa pääluokissa, mutta *käsitellä*-verbi ei esiinny kaunokirjallisuudessa. Eri pääluokat edustavat erilaisia

▷

kielenkäyttötilanteita, joten verbeillä voi olla erilaisia merkityksiä eri pääluokissa, mikä puolestaan vaikuttaa objektin sijanvalintaan.

Partitiiviobjekti näyttää tutkimuksessani olevan hiukan yleisempi kuin akkusatiiviobjekti. Koko korpuksen nominiobjekteista noin 52 prosenttia on partitiivissa ja 47 prosenttia akkusatiivissa.

Olen ottanut korpuksesta kerran jokaisen partitiiviobjektillisen ja kerran jokaisen akkusatiiviobjektillisen verbin (yht. 1 797), jolloin näiden verbien nominiobjekteista noin 54 prosenttia on partitiivissa ja noin 45 prosenttia akkusatiivissa. Verbeistä noin 24 prosenttia esiintyy aineistossa sekä akkusatiivi- että partitiiviobjektillisena, joten eri verbejä on yhteensä 1 447. Esimerkiksi aineistoni pääluokista tietokirjallisuuden saneista partitiiviobjekteja on vähän enemmän (3,6 %) kuin akkusatiiviobjekteja (3,3 %). Tietokirjallisuudessa molempia sekä akkusatiivi- että partitiiviobjekteja on keskimääräistä enemmän verrattuna muihin pääluokkiin. Vapaassa yleispuhekielessä molempia objekteja on keskimääräistä vähemmän. Säily (1976) toteaa, että puhekieli tarvitsee runsaasti analyttisiä puhetilanteeseen viittaavia lauseobjekteja. Säilyn mukaan kirjoitettu kieli käyttää akkusatiiviobjekteja puhekieltä enemmän.

Tutkimuksessani tulee esille eri semanttisiin luokkiin kuuluvien verbien välisiä eroja, jotka vaikuttavat myös objektin sijanvalintaan. Ilmeinen ero on dynaamisten ja staattisten verbien välillä. Pääosa (n. 98 %) tutkimusaineistoni verbeistä on dynaamisia. Olen tulkinnut dynaamiset verbit luontaiselta aspektiltaan joko resultatiivisiksi, irresultatiivisiksi tai resultatiivis-irresultatiivisiksi, mutta kaikki staattiset verbit irresultatiivisiksi. Dynaamisista verbeistä vain noin 36 prosenttia on irresultatiivisia. Staattisten verbien odotuksenmukainen objektin sija on partitiivi, mutta tutkimuksessani 50

prosenttia staattisista verbeistä esiintyy akkusatiiviobjektillisena. Tutkimuskorpukseni esimerkit ovat todellisissa kielenkäyttötilanteissa käytettyä kieltä, joten ne ilmaisevat sen objektin sijan, jota sanoman lähettäjä on kyseisessä esityksessään käyttänyt.

Verbin merkitys vaikuttaa ratkaisevasti siihen, minkälaisia elementtejä verbiin voi liittää. Verbien ero ilmenee merkityksen lisäksi myös subjektin ja objektin luonteesta. Leinon (1991: 45) mukaan verbi asettaa objektilleen rajoituksia, jotka vaikuttavat objektin sijanvalintaan. Dynaamisten verbien luokassa toiminta- ja mentaaliverbit eroavat toisistaan sekä aspektuaalisuutensa että objektin sijanvalinnan perusteella. Suurin osa (yli 80 %) dynaamisista verbeistä on toimintaverbejä. Tulos osoittaa, että enemmistö korpuksen nominiobjektillisista verbeistä on sellaisia, joiden kuvaama toiminta on konkreettista tai ainakin havaittavaa ja joiden subjektina on tekijä. Mentaaliverbien subjekti on useimmiten kokija tai havainnoija. Toimintaverbien jakautuminen aspektuaalisiin luokkiin on tasaisempaa kuin mentaaliverbien. Kun mentaaliverbeistä selvä enemmistö (n. 73 %) on irresultatiivisia ja vain 9,5 prosenttia resultatiivisia, niin toimintaverbeistä suurin osa (n. 42 %) on resultatiivis-irresultatiivisia ja pienin määrä (n. 27 %) irresultatiivisia verbejä. Toimintaverbit esiintyvät toisenlaisia tilanteita kuvaavissa lauseissa kuin mentaaliverbit. Jos toimintaverbien ilmaisema toiminta aiheuttaa muutoksen, niin muutos kohdistuu objektitarkoitteen olomuotoon tai sijaintiin. Mentaaliverbien kuvaaman toiminnan aiheuttama muutos ei sen sijaan kohdistu objektiin, vaan subjekti havaitsee tai kokee muutoksen. Tutkimukseni mukaan mentaaliverbit suosivat partitiiviobjektia. Mentaaliverbeistä yli 68 prosenttia esiintyy partitiiviobjektillisina ja 11 prosenttia akkusatiiviobjektillisina. Toimintaverbeistä 37,9 prosenttia on akkusa-

tiiviojektillisia ja 37 prosenttia partitiivi-objektillisia. Kummassakin luokassa yli 20 prosenttia verbeistä saa sekä akkusatiivi-että partitiiviobjektin.

Toimintaverbien teko-verbis- ja liikeverbeistä. Tekoverbeistä yli puolet on resultatiivis-irresultatiivisia ja noin 26,6 prosenttia resultatiivisia verbejä. Liikuttamis- ja liike-verbis- jakautuvat tasaisemmin aspektuaalisiin luokkiin kuin teko-verbis-. Verbeistä noin 37 prosenttia on resultatiivisia ja noin 36 prosenttia irresultatiivisia. Irresultatiiviset liikuttamis- ja liike-verbis- saavat teko-verbis- useammin akkusatiiviobjektin, mikä osoittaa sitä, että toiminnan päätepisteen tai lähtökohdan ilmaiseva obliikvi liittyy hiukan useammin liikuttamis- tai liike- kuin teko-verbis-. Verbis- ero ilmenee sellaisten verbis- aspektissa, joilla on sekä akkusatiivi-että partitiiviobjekti. Tekoverbis- tällaisista objekteista noin 67 prosenttia liittyy resultatiivis-irresultatiivisiin verbeihin, mutta liikuttamis- ja liikeverbis- objekteista noin 65 prosenttia liittyy resultatiivisiin verbeihin. Tulos viittaa osittain siihen, että akkusatiivi- ja partitiiviobjektillisina esiintyvistä verbeistä ovat useammin resultatiivis-irresultatiivisia ne verbis-, joiden ilmaisema toiminta kohdistuu objektin tarkoitteeseen kuin ne, joiden ilmaisema toiminta kohdistuu objektin tarkoitteen liikuttamiseen tai hallintosuhteeseen. Tulokseen vaikuttaa osittain myös se, että resultatiivisiin liikuttamis- ja liikeverbis- kuuluu taajasti esiintyviä verbejä (esim. *saada, antaa, ottaa, tuoda, viedä, asettaa, jakaa, löytää*). Taajasti esiintyvillä verbeillä on monia merkityksiä (Niemi 1991). Verbis- eri seameetit voivat esiintyä erilaisia tilanteita kuvaavissa lauseissa ja saada sekä akkusatiivi-että partitiiviobjektin.

Mentaaliverbis- kaikissa alaluokissa partitiiviobjekteja on enemmän kuin akkusatiiviobjekteja, vaikka alaluokkien välillä

ilmenee eroja. Reaktioverbis- objekteista 87,9 prosenttia on partitiivissa. Verbis- saavat partitiiviobjektin suhteellisesti muita mentaaliverbis- alaluokkia useammin. Ajatus- ja kommunikaatioverbis- subjekti on aktiivisempi kuin reaktioverbis- subjekti, joten näiden verbis- toiminta voi saavuttaa reaktioverbis- toimintaa useammin päätepisteensä ja saada siten akkusatiiviobjektin. Objektin kannalta tarkasteltuna mentaaliverbis- partitiiviobjekteista noin 49 prosenttia liittyy reaktioverbis- ja noin 41 prosenttia akkusatiiviobjekteista kommunikaatioverbis-. Suurin osa (n. 42 %) sellaisista verbeistä, joilla on sekä akkusatiivi-että partitiiviobjekti, on ajatusverbis-.

Analysoidessani aineistoani olen määritellyt objektille myös semanttiset roolit: kohde (*Mies räjäytti sillan*), muuttumaton kohde (*Pekka ihailee Liisaa*), kokija (*Tytön päätä särki*), tulos (*Äiti keitti puuron*), väline (*Mies löi kepin maahan*) ja sisällönobjekti (*Kuikka huusi huutonsa*). Tulkintani mukaan rooli määräytyy verbis- ilmaisevan toiminnan ja tilanteen tuloksellisuuden mukaan. Samalla verbillä voi olla eri konteksteissa semanttisesti erilaisia objekteja, joten ei voi määrittää, millainen semanttinen objekti liittyy mihinkin verbiin. (Kohde-objekti: *Mies rikkoi maljakon*. Muuttumaton kohde-objekti: *Mies rikkoi lakia*.) Objektin semanttinen rooli ei aiheuta objektin sijanvalintaa, vaan verbis- ilmaiseva toiminta ja koko kuvattu tilanne määrittävät objektin sijan, tehtävän ja semanttisen roolin.

Myös objektin tarkoitteen oma luontainen merkitys vaikuttaa objektin sijanvalintaan ja rooliin, esimerkiksi *Tyttö solmi seppeleen/seppelettä*. *Tyttö solmi avioliiton/ *avioliittoa*). Samassakin merkityksessä olevan verbis- objekti voi esiintyä eri sijassa, kun objekti viittaa eri tarkoitteeseen, esimerkiksi *Tyttö soitti virren/virttä*. *Tyttö soitti *pianon/pianoa*. Obliikvi tuo oman

merkityslisänsä lauseeseen ja vaikuttaa objektin sijanvalintaan. Kun lauseen aspekti muuttuu, niin objektin sija ja myös semanttinen rooli muuttuvat. *Mies ajaa autoa*: lauseen aspekti on imperfektiivinen, ja siinä on väline-objekti. *Mies ajaa auton talliin*: lauseen aspekti on perfektiivinen, ja objekti on kohde.

Objektin semanttisella roolilla ja sijalla on tiettyjä yhteyksiä, mutta niitä ei voi pitää säännönmukaisina. Tutkimukseni näyttää osoittavan, että kohde-objekti on useimmiten akkusatiivissa, paitsi resultatiivisilla verbeillä, joiden yhteydessä ylijäämän sallivaa paljoutta ilmaiseva objekti on partitiivissa. Tulos-objekti esiintyy samalla tavalla. Muuttumaton kohde-objekti on yleensä partitiivissa, mutta odotuksenvastaisesti se esiintyy mentaali- ja tilaverbeillä myös akkusatiivissa. Kokija-objektin sija on yleensä partitiivi.

Objektin tehtävä vaikuttaa objektin sijaan. Jos objektin tehtävänä on ilmaista se, mikä muuttuu ratkaisevasti verbin ilmaisevan toiminnan tuloksena, niin jaoton objekti vaatii sijakseen akkusatiivin. Jos objektin tehtävänä on osoittaa verbin kuvaaman toiminnan jatkuvuutta, niin jaoton objekti edellyttää sijakseen partitiivin. Jos objektilla on kvantifiointitehtävä, niin ylijäämän kieltävä paljous osoitetaan objektin akkusatiivilla ja salliva paljous partitiivilla.

Objektin akkusatiivi- ja partitiivisijan vaihtelua on tutkittu paljon. Se on suomen kielen lauseopin keskeisimpiä kysymyksiä. Tutkimukseni perusteella voin todeta, että objektin sijanvalinta noudattaa yleensä tiettyjä normeja. Laatimani objektin sijanvalinnan säännöt kattavat pääasiallisesti akkusatiivi- ja partitiiviobjektin valinnan, mutta

jättävät erikoistapaukset ulkopuolelleen. Tutkimukseni vahvistaa sitä käsitystä, että resultatiivisen verbin todennäköinen objektin sija on akkusatiivi ja irresultatiivisen verbin partitiivi. Voin kuitenkin sanoa: »*Olen jo kauan nähnyt kellon tuolla seinällä*». Kyseessä on jatkuva toiminta, joten objektin pitäisi olla partitiivissa, mutta se on akkusatiivissa. Terho Itkosen (1974) mukaan suomen kielessä on 22 tällaista kvasiresultatiivista verbiä, jotka saavat odotuksenvastaisesti akkusatiiviobjektin. Näitä verbejä esiintyy myös tutkimuksessani.

Sääntöjen vastaisesti voi myös sanoa: »*Lyhensin aamulla hameenhelmaa*». Nyt pitäisi olla akkusatiiviobjekti, koska lyhentäminen on päättynyt ja koko helma on nyt lyhempi. Partitiivisijan valintaa perustellaan sillä, että komparatiivisen verbin toiminta ei ole saavuttanut potentiaalista päätepistettään, esimerkiksi muodin määräämää mittaa, vaan lyhentäminen voi vielä jatkua.

Voin myös sanoa: »*Vaihdoin eilen autoa*». Professori Leino (1991) perustelee partitiiviobjektin käyttöä tällaisissa tapauksissa sillä, että tilanteen alku ja loppu ovat samanlaisia. (Tilanteen alussa ja lopussa minulla on auto.) Pidänkin tärkeänä kuvattun tilanteen potentiaalisen päätepisteen saavuttamisen huomioon ottamista objektin sijaa harkittaessa.

Edellä mainitsemani esimerkit osoittavat, että vaikka kieli noudattaa sääntöjä, se ei ole kangistunut, vaan se joustaa ja antaa sanoman esittäjälle mahdollisuuksia osoittaa objektin sijanvalinnalla omia tarkoituksiaan, esimerkiksi väliaikaisuutta, käskyä, kohteliaisuutta tai muuta modifiointia. ■